

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

KOLMAS OSAKOND

KOHTUASI R.B. vs. EESTI

(Kaebus nr 22597/16)

KOHTUOTSUS

Artiklid 3 (menetluslik) ja 8 • Positiivsed kohustused • Tõhus uurimine • Nelja-aastase lapse teavitamata jätmine tema kohustusest rääkida tõtt ja tema õigusest mitte tunnista oma isa vastu, mis tõi kaasa tema ütluste välistamise ja tema isa õigeksmõistmise seksuaalse kuritarvitamise süüdistuses • Märkimisväärsed vead menetluslikus reaktsioonis kaebaja väidetele, mis õõnestavad tõhusat vastutusele võtmist lapse seksuaalse kuritarvitamise eest • Menetlusnormide range kohaldamine, lapsi ja täiskasvanuid eristamata • Rahvusvahelised standardid, millega nõutakse lapse ütluste kaitsmist nii kohtueelses kui ka kohtumenetluses ning ütlusi andva väikelapse erilise haavatavuse ja vajaduste nõuetekohast arvestamist

STRASBOURG

22. juuni 2021

Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel. Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.

Kohtuasjas R.B. vs. Eesti,

Euroopa Inimõiguste Kohus (kolmas osakond) kojana, kuhu kuuluvad
esimees Paul Lemmens,
kohtunikud Georgios A. Serghides,
Dmitry Dedov,
María Elósegui,
Darian Pavli,
Anja Seibert-Fohr,
Peeter Roosma

ja *osakonna sekretär* Milan Blaško,

võttes arvesse:

Eesti kodaniku R.B. (edaspidi: kaebaja) 19. aprillil 2016. aastal inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: konventsioon) artikli 34 alusel EIK-ile Eesti Vabariigi vastu esitatud kaebust (nr 22597/16);

otsust teavitada Eesti riiki (edaspidi: riik) kaebusest, mis käsitleb kaebaja väidetava seksuaalse kuritarvitamise tõhusa uurimise puudumist, ja tunnistada kaebus ülejäänud osas vastuvõetamatuks;

otsust jätta kaebaja nimi avaldamata;

poolte seisukohti;

olles pidanud nõu kinnisel istungil 16. märtsil 2021 ja 18. mail 2021,

tegi viimati nimetatud kuupäeval järgmise otsuse.

SISSEJUHATUS

1. Kohtuasi puudutab kaebaja konventsiooni artiklite 3 ja 8 alusel esitatud kaebust selle kohta, et ametivõimud ei suutnud läbi viia tõhusat kriminaaluurimist seoses tema seksuaalse kuritarvitamise süüdistustega oma isa vastu, kes mõisteti õigeks pärast menetlusnormide rikkumist tõendite kogumisel.

ASJAOLUD

2. Kaebaja on sündinud 2007. aastal. Teda esindas T. linna advokaat H. Kuningas.

3. Riiki esindas M. Kuurberg, kes on valitsuse esindaja Euroopa Inimõiguste Kohtus.

4. Kohtuasja asjaolud, nagu pooled on need esitanud, võib kokku võtta järgmiselt.

5. Kaebaja on sündinud 2007. aasta augustis. 2010. aasta septembris asusid tema vanemad elama eraldi. Kaebaja jäi elama koos emaga ja kohtus isaga vanemate vahel sõlmitud kokkuleppe kohaselt. Alates 2012. aasta veebruarist toimusid kohtumised lapsega kohtu määratud korra alusel (vt tsiviilmenetlus allpool).

6. Järgnenud kriminaalmenetluses kaebaja ema antud ütluste kohaselt oli ta hakanud isa käitumist kahtlaseks pidama juba 2009. aastal, kui tütar oli kurtnud valu üle pepus. 2011. aastal oli ta hakanud märkama muutusi tütre käitumises pärast isa külastustelt naasmist. Küsimuste peale oli tütar öelnud, et

oli maganud koos isaga alasti, et oli teinud isale ülekehamassaaži, mis hõlmas ka suguelundeid, ja et isa oli pannud sõrmed tüdruku pärakusse ja tuppe, põhjustades valu.

I. KRIMINAALMENETLUS

7. 19. märtsil 2012 esitas kaebaja, kes oli sel ajal umbes neli ja pool aastat vana, politseile suulise kuriteoteate. Tema ütlused videosalvestas ja transkribeeris lastekaitseameti naissoost vanemuurija psühholoogi ja kaebaja ema juuresolekul. Ülekuulamise ajal meenutas kaebaja, kuidas tema ja ta isa olid teineteist masseerinud, sealhulgas oli ta silitanud isa suguelundit, ning näitas isa tegevuse nuku peal ette.

8. Selle teate põhjal algatati kaebaja isa suhtes kriminaalmenetlus. Hiljem samal päeval, 19. märtsil 2012, kuulas uurija kaebaja kuriteos kannatanuna üle sama psühholoogi ja kaebaja ema juuresolekul. Ka see ülekuulamine videosalvestati.

9. 3. aprillil 2012 tellis uurija kaebaja psühhiaatrilise ja psühholoogilise komplekseksperdi, mis toimus 9.–26. aprillil 2012. 3. mai 2012. aasta ekspertiisiakti kohaselt kannatas kaebaja separatsiooniärevuse all, kuid tema psühholoogiline areng oli eakohane ja tal ei esinenud tavalisest suuremat fantaseerimiskalduvust. Siiski oli ta kohtuistungitel osalemiseks ja seal ütluste andmiseks liiga noor.

10. 16. mail 2012 kuulati kaebaja tema ema juuresolekul uuesti üle ja see videosalvestati.

11. 20. juunil 2012 kuulati kaebaja isa üle kahtlustatavana.

12. 29. juunil 2012 vaatas ekspert kaebaja läbi ega leidnud tema kehal, sealhulgas pärakuava ja suguelundite piirkonnas vigastusi.

13. 27. augustil 2012 näidati kahtlustatavale tema kaitsja juuresolekul kaebajaga tehtud ülekuulamiste videosalvestisi. Neile selgitati, et nad võivad esitada kaebajale küsimusi kirjalikult.

14. 3. septembril 2012 toimus kahtlustatava teine ülekuulamine.

15. 18. veebruaril 2013 leidsid eksperdid pärast kahtlustatava psühhiaatrilist ekspertiisi, et puuduvad põhjused tuvastada mõne seksuaalsuunitluse häire olemasolu, ja tegid järelduse, et ta on vaimselt terve.

16. 27. juunil 2013 koostas prokurör süüdistusakti ja esitas selle maakohule. Süüdistuse kohaselt oli kaebaja isa alates 2009. aastast kuni 2012. aasta märtsikuuni oma tütre lapsealisusest tulenevat arusaamisvõimetust ära kasutades astunud temaga korduvalt sugulisse vahekorda, viies sõrme tema tuppe ja pärakusse. Lisaks oli ta sellega, et käskis tütrele oma suguelundit silitada, pannud lapse suhtes toime muu sugulise iseloomuga teo kui suguühte. Need teod kvalifitseeriti karistusseadustiku § 141 (vägistamine) ja § 142 (alaealise kaasamine sugulise kire rahuldamisele) järgi sel ajal kehtinud redaktsioonis.

17. Maakohus korraldas eelistungi 2013. aasta oktoobris. Täiendavad kinnised istungid toimusid 2014. aasta veebruaris, aprillis ja oktoobris. Avaldati uurimise ajal kannatanu antud ütlused ja kohus kuulas üle mitu

tunnistajat, sealhulgas kaitse tunnistajad, samuti kirjalikud aruanded koostanud eksperdid.

18. Süüdistatav ei tunnistanud end süüdi. Ta väitis muu hulgas, et tema tütre ütlused olid ebausaldusväärsed ja vastuolulised. Tema vastuseid politseiniku küsitluste ajal oli mõjutanud asjaolu, et juures oli tema ema, kes sekkus ja meelitas last eri lubadustega. Enam kui tunni kestnud ülekuulamised olid väikese lapse jaoks liiga pikad, mis väsis last ja tekitas talle soovi meeldida ülekuulajatele, kes kasutasid suunavaid küsimusi. Kriminaalmenetlus oli ema jaoks vahend piirata mehe juurdepääsu lapsele.

19. 4. novembri 2014. aasta otsusega mõistis maakohus kaebaja isa süüdi ja mõistis talle kuueaastase vangistuse.

Kohus leidis, et kaebaja ütlusi kinnitasid tema ema ütlused, tunnistajate ütlused ja eksperdiarvamused. Kaebaja ülekuulamise videosalvestiste läbivaatamise järel ei leidnud kohus, et kaebaja ema või uurija oleks avaldanud lubamatut mõju või survet. Kohus leidis, et kaebaja oli kirjeldanud tegelikke sündmusi, ja jõudis järeldusele, et ei olnud märke selle kohta, nagu oleks teda mõjutatud või ta kalduks fantaseerima. Asjaolu, et tema kehalt ei leitud vigastusi, ei vabastanud süüdistatavat süüst, sest läbivaatus oli tehtud tükk aega pärast sündmusi ja süüdistatava suguelundite katsumisest ei oleks jäänud mingit märki. Samuti ei olnud oluline, et süüdistataval ei olnud diagnoositud seksuaalsuunitluse häiret.

20. 12. detsembril 2014 esitas süüdistatav maakohtu otsuse peale apellatsioonkaebuse. Ta väitis muu hulgas, et tema süüdimõistmine põhines sisuliselt nelja ja poole aastase lapse ebausaldusväärsel tunnistusel, ning kordas esimese astme kohtus tehtud väiteid seoses küsitluste läbiviimisega (vt punkt 18 eespool).

21. 18. märtsil 2015 jättis kolmest kohtunikust koosnev ringkonnakohtu kolleegium apellatsioonkaebuse rahuldamata ja jättis maakohtu otsuse muutmata. Ehkki ringkonnakohus nõustus, et kaebaja ütluste usaldusväärsus oli kohtuasjas kesksel kohal, ei leidnud ta asjaomaste videosalvestiste läbivaatamisel mingeid märke alaealise kannatanu lubamatu mõjutamise kohta. Ringkonnakohus märkis, et kriminaalmenetluse seadustik lubab suunavate küsimuste esitamist olukorras, kus tunnistajal on vanuse tõttu mittesuunavaid küsimusi keeruline mõista. Samuti leidis ringkonnakohus, et kaebaja ema juuresolek ülekuulamiste ajal oli kriminaalmenetlusega kooskõlas. Kohus viitas ELi direktiivi 2011/92/EL artiklile 20, mille kohaselt peavad liikmesriigid tagama laste õiguste tõhusa kaitse kriminaalmenetluses, sealhulgas võimaluse, et lapskannatanu saadab ütluste andmisel tema esindaja.

22. Üks ringkonnakohtu kohtunik esitas eriarvamuse, pidades probleemseks nii kannatanu ütluste usaldusväärsus kui ka nende saamise viisi. Eelkõige leidis ta, et lapskannatanu ütluste saamisel rikuti kahte olulist kriminaalmenetluse nõuet. Esiteks ei olnud last teavitatud tema kohustusest rääkida tõtt, et ta oleks võinud mõista oma ütluste tagajärgi isale. Teiseks ei olnud lapsele teatatud tema õigusest mitte anda ütlusi lähisugulase vastu. Need kaks nõuet olid seaduses selgelt sätestatud ja kohaldusid ka alaealistele, keda

tuleks neist teavitada eakohasel viisil. Praktikas oli seda teistes kriminaalasjades tehtud.

23. 17. aprillil 2015 kaebas süüdistatav kohtuotsuse edasi, rõhutades tõendite ebajärjepidevust ja ebausaldusväärset ning väites, et kriminaalmenetlusõigust oli korduvalt rikutud, sealhulgas eriarvamusele jäänud ringkonnakohtu kohtuniku nimetatud viisidel.

24. 23. oktoobril 2015 tühistas Riigikohus maakohu ja ringkonnakohtu otsused ning mõistis kaebaja isa õigeks. Riigikohus leidis, et kuna süüdistatava süüditunnistamine põhines otsustaval määral lapskannatanu ütlustel, oli tähtis olla kannatanu ülekuulamise nõuete järgimisel eriti hoolas. Alama astme kohtud olid aga tuginenud kohtueelses menetluses antud kannatanu ütlustele, hoolimata asjaolust, et talle ei olnud tehtud teatavaks kohustust rääkida tõtt (kriminaalmenetluse seadustiku § 66 lg 3) ja talle ei olnud öeldud, et ta võib keelduda ütluste andmisest oma isa vastu (sama seadustiku § 71 lg 1 p 1). Riigikohus rõhutas, et ehkki tunnistaja ülekuulamisel tuleks arvesse võtta tema vanust, ei saa mööda minna tõerääkimise kohustuse selgitamisest kui ütluse usaldusväärse raskuspunktist. Samuti märkis Riigikohus, et alaealiste ülekuulamise puhuks ei ole ette nähtud erisusi üldisest põhimõttest, et ütluste andmisest võib isiklikel põhjustel keelduda. Kui peaks tekkima vajadus kalduda kõrvale tunnistajate ülekuulamise üldistest nõuetest, näiteks nende vanuse või vaimse seisundi tõttu, on seadusandja ülesanne kaaluda, millistes olukordades on selline kõrvalekaldumine põhjendatud. Ütlusi, mis on saadud tunnistajalt ilma talle tema õigusi ja kohustusi selgitamata, ei saa käsitada seadusliku tõendina, sest selle saamisel on rikutud oluliselt menetlusõigust. Asja saatmine tagasi madalamate astmete kohtutesse ei heasta selle teabe esitamata jätmist, sest kannatanu oli üle kuulatud kohtueelses menetluses, mitte kohtulikult arutamisel. Otsustava tõendi lubamatuks tunnistamine tähendas möödapääsmatult, et süüdistatav tuli talle etteheidetavates tegudes õigeks mõista.

25. Samuti käsitles Riigikohus muid menetluslikke küsimusi, nimetades teisigi puudusi madalamate astmete kohtute otsustes. Esiteks olid maakohus ja ringkonnakohus käsitanud mitmelt tunnistajalt, kes ei olnud ühegi väidetava rikkumise vahetus tunnistajad, saadud ütlusi vastupidi kehtivatele menetlusnormidele iseseisva tõendina, mitte kaudse tõendina. Teiseks oli ringkonnakohus oma põhjendustes viidanud selgitusele, mille kaebaja oli andnud eksperdiarvamuse kujundamise ajal, ehkki neid ei olnud võimalik kasutada tõenditena. Kolmandaks olid madalama astme kohtud ekslikult võrdsustanud politsei salvestatud suulises kuriteoteates protokollitud teabe kannatanu ütlustega. Seda oli lubatud teha vaid juhul, kui kannatanu kuulati üle kuriteoteate esitamisel, selgitades talle nõuetekohaselt tema õigusi ja kohustusi. Kuna seda ei tehtud, rikuti kuriteoteatele kui tõendile tuginemisega menetlusõigust.

26. Riigikohus ei näinud probleemi selles, et ülekuulamise juures viibis kaebaja ema. Ehkki riigisisene õigus sellist olukorda otsesõnu ei reguleeri, tuleneb õigus, mille kohaselt võib lapsega kaasas olla tema esindaja, ELi

direktiivi 2011/92/EL artiklist 20. Peale selle oli võimalus kasutada suunavaid küsimusi seaduses selgelt sätestatud.

27. Lisaks märkis Riigikohus, et ehkki süüdistatava kaitsjal ei olnud õigust viibida kannatanu ülekuulamiste juures, oli tal võimalus esitada kannatanule küsimusi nii kohtueelses kui ka kohtumenetluses, mida ta ei kasutanud.

28. Viimaks leidis Riigikohus, et madalamate astmete kohtud ei ole kannatanu ütluste usaldusvääruse hindamisel muu hulgas käsitletud politsei poole pöördumisele eelnenud sündmuste käiku, sh küsimust selle kohta, kas kannatanu mälupeeldile sündmusest võisid avaldada mõju sündmusest möödunud aeg ja konsultatsioonid psühholoogidega. Oleks tulnud pöörata tähelepanu kannatanu ütlustes kasutatud sõnastusele ja muudele asjaoludele, mis võivad viidata sellele, et teised isikud on võinud tema ütlusi suunata.

II. TSIVIILMENETLUS

29. 20. veebruaril 2012 määras maakohus kaebaja vanematega suhtlemise korra. 5. aprillil 2012 suhtluskorda muudeti, et piirata isa suhtlemist lapsega, arvestades tema vastu 19. märtsil 2012 algatatud kriminaalmenetlust.

30. 26. juunil 2013 keelas kohus kaebaja isa suhtlemise kaebajaga täielikult.

31. 20. novembril 2013 peatati tsiviilmenetlus kuni kaebaja isa suhtes käimasoleva kriminaalasja lahendamiseni. Pärast Riigikohtu 23. oktoobri 2015. aasta otsust, millega kaebaja isa õigeks mõisteti, jätkati tsiviilmenetlust 9. novembril 2015.

32. 4. mail 2016 tegi maakohus kaebaja hooldusõiguse ja temaga suhtlemise kohta otsuse, mille ringkonnakohus jättis muutmata. Riigikohus aga tühistas selle otsuse ja kohtuasi saadeti ringkonnakohtusse uuesti arutamiseks.

33. 26. juunil 2017 andis ringkonnakohus ainuhooldusõiguse kaebaja üle tema emale ja keelas isa suhtlemise kaebajaga täielikult kuni täisealiseks saamiseni. Kohtu hinnangul oli tõendatud, et isa oli kaebajat seksuaalselt kuritarvitanud ning ohustanud seeläbi tema füüsilist, vaimset ja hingelist heaolu. See hinnang põhines lapse ütlustel esimese astme kohtus, ema ja tunnistajate ütlustel ning lapse vaimset arengut puudutaval eksperdiarvamusel. Ringkonnakohus ei nõustunud kaebaja isa väitega, et kuna ta oli kriminaalmenetluses õigeks mõistetud, ei olnud tsiviilkohtutel õigust tugineda seksuaalse kuritarvitamise väidetele. Riigikohtu otsus oli seotud tema kriminaalvastutusega, samas kui tsiviilkohtud pidid hindama, kas tema käitumine kujutas endast lapsele ohtu hooldusõigust ja suhtlust puudutava vaidluse kontekstis. Hinnangu andmisel pidid kohtud arvesse võtma kõiki esitatud tõendeid ja otsustama, kas poole väide on tõendatud. Ringkonnakohus pidas oluliseks märkida, et Riigikohus oli kaebaja isa õigeks mõistnud menetlusõiguse olulise rikkumise, mitte kuriteokoosseisu puudumise tõttu.

34. Ilmneb, et ringkonnakohtu otsust edasi ei kaevatud.

ASJAKOHANE ÕIGUSLIK RAAMISTIK JA KOHTUPRAKTIKA

I. RIIGISISENE ÕIGUS JA KOHTUPRAKTIKA

A. Põhiseadus

35. Põhiseaduse § 22 kohaselt ei tohi kedagi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu. § 25 kohaselt on igäühel õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele.

B. Karistusseadustik

36. Karistusseadustikus hõlmatud seksuaalkuritegude hulgas on vägistamine (§ 141) ja suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu lapsealisesega (praegu § 145). Seksuaalkuritegude mõttes loetakse arusaamisvõimetuks noorem kui kümneaastane isik (§ 147).

C. Kriminaalmenetluse seadustik

37. Kriminaalmenetluse seadustiku asjakohased sätted on sõnastatud järgmiselt.

§ 38. Kannatanu õigused ja kohustused

„(1) Kannatanul on õigus:

[...] 3) anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest käesoleva seadustiku §-des 71–73 sätestatud alustel.“

§ 66. Tunnistaja

„[...]

(3) Tunnistaja on kohustatud andma ütlusi, kui ütluste andmisest keeldumiseks puudub seaduslik alus käesoleva seadustiku §-de 71–73 järgi. Ütlusi andes on tunnistaja kohustatud rääkima tõtt.“

§ 70. Alaealise tunnistaja ülekuulamise erisused

„(1) Menetleja võib alaealise tunnistaja ülekuulamise juurde kutsuda lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi.

(2) Kui menetlejal endal asjakohane väljaõpe puudub, siis on lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, õpetaja või psühholoogi kaasamine alaealise ülekuulamise kohustuslik, kui:

1) tunnistaja on noorem kui kümneaastane ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult alaealise psüühikale;

2) tunnistaja on noorem kui neljateistaastane ja ülekuulamine on seotud perevägivalga või seksuaalse väärkohtlemisega;

3) tunnistaja on kõne-, meele-, vaimupuudega või psüühikahäiretega.

(3) Vajaduse korral alaealise ülekuulamine videosalvestatakse. Käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud juhul alaealise ülekuulamine videosalvestatakse, kui on kavas kasutada seda ülekuulamist tõendina kohtumenetluses, sest alaealise vahetu ülekuulamine kohtus ei ole võimalik tema vanuse või vaimse seisundi tõttu.

(4) Kahtlustataval on õigus kohtueelse menetluse ajal tutvuda käesoleva paragrahvi lõikes 3 nimetatud videosalvestistega. Viie päeva jooksul pärast tutvumist on kahtlustataval või kaitsjal õigus esitada tunnistajale küsimusi. Prokuratuur vaatab taotluse läbi viie päeva jooksul alates selle esitamisest. Taotluse rahuldamata jätmine vormistatakse määrusega, mille koopia edastatakse taotlejale. Taotluse rahuldamisest keeldumine ei takista taotluse kordamist käesoleva seadustiku §-s 225 sätestatud korras või kohtumenetluses.“

§ 71. Ütluste andmisest keeldumine isiklikel põhjustel

„(1) Õigus keelduda tunnistajana ütluste andmisest on kahtlustatava või süüdistatava:

1) alanejal ja ülenejal sugulasel;

[...]“

§ 287¹. Ülekuulamise rakendamine

„[...]“

(3) Ülekuulamise algul tutvustab kohus tunnistajale ütluste andmisest keeldumise seaduslikke aluseid, selgitab, et kohtus peab rääkima tõtt, ning võtab tunnistajalt selle kohta allkirja.

(4) Kohtunik hoiatab neljateistaastast või vanemat tunnistajat, et seadusliku aluseta ütluse andmisest keeldumise või teadvalt vale ütluse andmise eest karistatakse teda kriminaalkorras.

[...]“

§ 288¹. Suunavad küsimused

„[...]“

(2) Ülekuulamise latusama kulgemise eesmärgil võib kohus muul juhul lubada esitada suunavaid küsimusi, kui:

2) küsimus puudutab asjaolu või sisaldab väidet, milles ei ole vaidlust;

3) küsimus on vajalik küsitluse eseme sissejuhatuseks;

4) tunnistajal on vanuse või tervises seisundi tõttu raske mõista mittesuunavaid küsimusi;

5) tunnistaja kinnitab, et mäletab küsitluse esemeks olevaid asjaolusid halvasti.“

§ 290¹. Alaealise tunnistaja poolt kohtueelses menetluses antud ütluste erisused

„(1) Kohus võib kohtumenetluse poole taotlusel jätta alaealise kohtusse kutsumata ja lubada tõendina esitada alaealise poolt kohtueelses menetluses antud ütlusi, kui need on videosalvestatud ning kaitsjal on olnud võimalus esitada tunnistajale kohtueelses menetluses küsimusi tõendamiseseme asjaolude kohta, kui:

1) tunnistaja on noorem kui kümneaastane ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult alaealise psüühikale;

2) tunnistaja on noorem kui neljateistaastane ja ülekuulamine on seotud perevägivalla või seksuaalse väärkohtlemisega; [...]

(2) Kui kohus leiab pärast käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tõendi uurimist, et alaealist on vaja täiendavate asjaolude kohta küsitleda, siis võib ta küsitleda tunnistajat omal algatusel või kohtumenetluse poolte koostatud kirjalike küsimuste alusel.“

D. Riigi peaprokuröri 29. juuni 2007. aasta juhis alaealiste erikohtlemiseks kriminaalmenetluseks

38. Juhises on kirjas, et ütluste andmisest keeldumise õigust tuleb alaealisele selgitada põhjalikult talle arusaadaval viisil. Alaealisele tema

õiguste arusaadavaks tegemisel on soovitatav kasutada spetsialisti abi. Alaealise kahtlustatava ülekuulamine ei erine täiskasvanud kahtlustatava ülekuulamisest. Samas peavad alaealistega läbiviidavad menetlustoimingud olema eakohased ja arvestama peab lapse huvisid. Alla 10-aastast tunnistajat võimaluse korral kohtus üle ei kuulata, et vältida kahjulikke tagajärgi, mis võivad lapsele tekkida (juhise punktid 8–10).

E. Süüteo menetluses tekitatud kahju hüvitamise seadus

39. 1. mail 2015 jõustunud seaduse asjakohased sätted on sõnastatud järgmiselt.

§ 7. Kahju hüvitamine sõltumata süüasja lõpptulemusest

„(1) Kui menetleja rikub süüliselt menetlusõigust ja põhjustab seeläbi isikule kahju, on isikul õigus nõuda sellise kahju hüvitamist sõltumata sellest, milline on selle süüasja lõpptulemus, mille raames isikule kahju tekitati.

(2) Menetleja vabaneb vastutusest, kui ta tõendab, et ta ei olnud kahju tekitamises süüdi.

(3) Kui käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud kahju tekitab kohus, vastutab riik riigivastutuse seaduse kohaselt.

[...]“

§ 11. Mittevaralise kahju hüvitamine

„[...]”

(2) Käesoleva seaduse § 7 alusel hüvitatakse füüsilisele isikule mittevaraline kahju üksnes juhul, kui isikult on süüteo menetluses võetud vabadus; teda on piinatud või ebainimlikult või alandavalt koheldud; kahjustatud tema tervist, kodu või eraelu puutumatust; rikutud tema sõnumi saladust või teotatud tema au või head nime. Menetleja süü ei ole mittevaralise kahju hüvitamise eelduseks, kui menetlusõiguse rikkumisega on isikut piinatud või teda on ebainimlikult või alandavalt koheldud.

[...]“

§ 21. Taotluse esitamine pärast maakohtu menetlust

„[...]”

(4) Kui isik jättis mõjuval põhjusel taotluse ringkonnakohtule esitamata või kui kahju hüvitamise nõude aluse olemasolu selgus alles kassatsioonimenetluses ning isik jättis mõjuval põhjusel taotluse Riigikohtule esitamata, võib taotluse esitada prokuratuurile või kohtuvälisele menetlejale. Taotlus tuleb esitada kuue kuu jooksul ringkonnakohtu või Riigikohtu lahendi jõustumisest arvates. Taotluse lahendamisel järgitakse käesoleva seaduse 4. peatüki 2. jaos sätestatud.“

F. Riigisisene kohtupraktika

1. Kriminaalmenetlus

40. 20. märtsi 2002. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-1-1-25-02 leidis Riigikohus, et kahtlustatava või tunnistaja teavitamata jätmine õigusest mitte tunnistada iseenda või oma lähedaste vastu kujutab endast kriminaalmenetluse seaduse olulist rikkumist, millest tulenevalt ei ole sel viisil saadud tõendid lubatavad. On lubamatu suhtuda sellesse kohustusse formaalselt, lastes isikul

üksnes allkirjastada või läbi lugeda kriminaalmenetluse seadustiku asjakohaste paragrahvide loetelu. Uurijal oli kohustus asjakohased õigusnormid tunnistajale suuliselt avaldada ja neid selgitada.

41. 18. aprillil 2005 leidis Riigikohus kohtuasjas nr 3-1-1-19-05, et kui hinnatakse menetluskorra rikkumise toimet tõendi lubatavusele, tuleb arvesse võtta normi eesmärki ja seda, kas selliseid tõendeid oleks saadud normi rikkumata.

42. 2. mai 2007. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-1-1-6-07 leidis Riigikohus, et mitte igasugune menetlusõiguse rikkumine tõendite kogumisel ei tähenda alati rikkumisega saadud tõendi lubamatust. Siiski ei ole võimalik õigustada seda, kui menetleja rikub teadlikult menetlusõigust põhjendusega, et see konkreetne rikkumine ei ole käsitatav olulise rikkumisena. Ka üksikud ja eraldivõetult ebaolulised menetlusõiguse rikkumised võivad kujutada endast menetlusõiguse olulist rikkumist, kui menetleja pani sellised rikkumised toime tahtlikult.

43. 6. oktoobril 2017 [*otsuse originaalis ekslikult 2007*] leidis Riigikohus kohtuasjas nr 1-15-10967, et juhul, kui süüditunnistamine põhineb vaid ühel tõendil, näiteks kannatanu ütlusel, on iseäranis oluline see, et kohus oleks igakülgset ja erapooletult vaaginud kõiki selle ühe süüstava tõendi hindamisel tekkinud kahtlusi ning need veenvalt ja lugejale arusaadavalt kummutanud.

44. Kohtuasjas nr 3-1-1-72-07 rõhutas Riigikohus 20. novembril 2007, et süüteomenetluses saab isikut karistada üksnes seaduslikult kogutud tõendite alusel. Ütlused, mis on saadud tunnistajatelt, kellele ei ole nõuetekohaselt selgitatud nende õigusi ja kohustusi, ei ole käsitatavad seadusliku tõendina, sest nende saamisel on kohus rikkunud oluliselt menetlusõigust.

2. Kahju hüvitamine

45. 13. juunil 2016 vaatas Riigikohus kohtuasjas nr 3-1-1-34-16 läbi nõude kaebuse esitajale kriminaalmenetluses ebaseadusliku jälitustegevusega tekitatud kahju hüvitamiseks. Kohus asus seisukohale, et kuna kõnealune jälitustegevus oli kriminaalkohtu otsusega juba ebaseaduslikuks kuulutatud, kuulus tekitatud kahju süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse § 7 lõike 1 kohaldamisalasse. Riigikohus kordas, et üksnes erandjuhul, kui isikul puuduvad võimalused nõuda kriminaalmenetluse toimingute õigusvastasuse tuvastamist n-õ põhimenetluses, on kahju hüvitamise taotlust lahendav kohus pädev kahjunõude lahendamisel hindama ka kriminaalmenetluse toimingute või otsustuste õiguspärasust.

46. 22. detsembri 2017. aasta otsusega kohtuasjas nr 1-16-2675 mõistis Riigikohus süüdimõistetud isiku kasuks välja hüvitise mittevaralise kahju eest, mis tekitati tema eelvangistusega seotud ebaseaduslike kohtuotsustega.

II. EUROOPA LIIDU ÕIGUS

47. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiivi 2011/92/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust, asjakohases osas on sätestatud:

Artikkel 20 Lapsohvri kaitse kriminaaluurimises ja -menetluses

„[...]

3. Piiramata kaitseõigust, võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed tagamaks, et artiklites 3–7 osutatud süütegude kriminaaluurimises

(a) toimuvad vestlused lapsohvriga põhjendamatu viivitusega pärast asjaoludest teatamist pädevatele asutustele;

(b) toimuvad vestlused lapsohvriga vajaduse korral selleks loodud või kohandatud ruumides;

(c) juhib vestlust lapsohvriga või viibib selle juures selleks koolitatud spetsialist;

(d) juhivad võimaluse ja vajaduse korral kõiki lapsohvriga peetavaid vestlusi samad isikud;

(e) peetakse võimalikult vähe vestlusi ja neid korraldatakse ainult äärmise vajaduse korral asjaomase kriminaaluurimise ja -menetluse eesmärgil;

(f) võib lapsohvriga kaasas olla tema esindaja või vajaduse korral tema valitud täiskasvanu, kui kõnealuse isiku suhtes ei ole tehtud vastupidist põhjendatud otsust.

4. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed tagamaks, et artiklites 3–7 osutatud süütegude kriminaaluurimise raames võib audiovisuaalselt salvestada kõiki lapsohvriga või vajaduse korral lapstunnistajaga peetavaid vestlusi ning et selliseid audiovisuaalselt salvestatud vestlusi võib vastavalt siseriiklikus õiguses sätestatud eeskirjadele kasutada kriminaalasja kohtulikul menetlemisel tõendina.“

48. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiviga 2012/29/EL kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded. Direktiivi asjakohane osa on sõnastatud järgmiselt.

Artikkel 20 Kuriteoohvri õigus saada kriminaaluurimise ajal kaitset

„Ilma et see piiraks kaitse õigusi ja kooskõlas kohtu kaalutusõigust käsitlevate eeskirjadega tagavad liikmesriigid, et kriminaaluurimise ajal

(a) kuriteoohvrite küsitlemine viiakse läbi põhjendamatu viivitusteta pärast seda, kui pädevale asutusele on esitatud kuriteokaebus;

(b) kuriteoohvrit küsitletakse võimalikult vähe kordi ja küsitlusi korraldatakse ainult juhul, kui see on kriminaaluurimise eesmärgil vältimatult vajalik;

(c) ohvrit võib saata tema seaduslik esindaja ja tema poolt valitud isik, kui ei ole tehtud põhjendatud otsust, mis seda keelab;

(d) meditsiinilisi läbivaatusi vähendatakse miinimumini ja neid tehakse ainult juhul, kui see on kriminaalmenetluse eesmärgil vältimatult vajalik.“

Artikkel 22 Kuriteoohvrite individuaalne hindamine eriliste kaitsevajaduste väljaselgitamiseks

„[...]

4. Käesoleva direktiivi kohaldamisel peetakse lapsohvreid eriliste kaitsevajadustega ohvriteks, kuna nad on haavatavad uue ja korduva ohvriks langemise, hirmutamise ja kätemaksu suhtes. Selleks, et teha kindlaks, kas ja mil määral tuleks neile kohaldada artiklites 23 ja 24 sätestatud erimeetmeid, viiakse lapsohvrite suhtes läbi käesoleva artikli lõikes 1 sätestatud individuaalne hindamine.“

Artikkel 23 Eriliste kaitsevajadustega kuriteoohvrite õigus saada kriminaalmenetluse ajal kaitset

„1. „Ilma et see piiraks kaitse õigusi ja kooskõlas kohtu kaalutusõigust käsitlevate eeskirjadega tagavad liikmesriigid, et eriliste kaitsevajadustega kuriteoohvrid, kellele kohaldatakse artikli 22 lõikes 1 sätestatud individuaalse hindamise tulemusel kindlaks tehtud erimeetmeid, võivad kasutada käesoleva artikli lõigetes 2 ja 3 sätestatud meetmeid. Individuaalse hindamise järel ette nähtud erimeedet võidakse mitte kättesaadavaks teha, kui operatiiv- ja praktilised piirangud muudavad selle võimatuks või kui ohvrit on vaja kiiresti küsitleda, ilma milleta kannataks kahju ohver või teine isik või takistatakse menetluse käiku.

2. Artikli 22 lõike 1 kohaselt kindlaks tehtud eriliste kaitsevajadustega kuriteoohvritele on kriminaaluurimise ajal kättesaadavad järgmised erimeetmed:

- (a) kuriteoohvri küsitlemine toimub selleks kavandatud või kohandatud ruumides;
- (b) kuriteoohvrit küsitlevad või võtavad küsitlemisest osa selleks koolitatud spetsialistid;
- (c) kuriteoohvrit küsitlevad iga kord samad isikud, välja arvatud juhul, kui see on vastuolus kvaliteetse õigusemõistmise põhimõtetega;
- (d) kui kuriteoohver seda soovib, kui see ei takista menetluse käiku ja kui küsitlajaks ei ole prokurör või kohtunik, viib kõik seksuaalvägivalla, soolise vägivalla või lähisuhetes toime pandud vägivalla ohvrite küsitlemised kriminaalmenetluse käigus läbi samast soost isik.“

Artikkel 24 Lapsohvri õigus saada kriminaaluurimise ajal kaitset

„1. Lisaks artiklis 23 sätestatud meetmetele tagavad liikmesriigid lapsohvrite puhul järgmiste meetmete kohaldamise:

- (a) kriminaalmenetluse jooksul salvestatakse audiovisuaalselt kõik lapsohvri küsitlused ja selliseid küsitluste salvestisi võib kasutada tõendina kriminaalmenetluses;
- (b) pädevad asutused määravad lapsohvritele vastavalt kuriteoohvrite rollile asjaomases kriminaalõigussüsteemis kriminaaluurimises ja -menetluses eriesindaja, kui liikmesriigi õigusaktide kohaselt vanemliku vastutuse kandjad ei saa lapsohvrit esindada enda ja lapsohvri huvide konflikti tõttu või kui lapsohver on saatjata või perekonnast lahutatud;
- (c) kui lapsohvril on õigus kasutada advokaati, siis menetlustes, kus on või võib olla huvide konflikt tema ja vanemliku vastutuse kandjate vahel, on lapsohvril õigus kasutada enda nimel õigusabi ja enda esindajat.

Menetluseeskirjad, mis reguleerivad esimese lõigu punktis a osutatud audiovisuaalset salvestamist ja sellise salvestise kasutamist, määratakse kindlaks siseriikliku õigusega.“

III. RAHVUSVAHELISED DOKUMENDID

A. ÜRO lapse õiguste konventsioon

49. Eesti suhtes 20. novembril 1991 jõustunud konventsiooni asjakohased sätted on sõnastatud järgmiselt.

Artikkel 3

„1. Igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeesutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid.

[...]

Artikkel 19

1. Osalisriigid rakendavad kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu või

kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, kaasa arvatud seksuaalse kuritarvituse eest, kui laps viibib vanema(te), seadusliku hooldaja või seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all.

2. Niisugused kaitseabinõud peaksid hõlmama tõhusaid vahendeid sotsiaalprogrammide ellurakendamiseks, mis tagaksid vajaliku toetuse lapsele ja nendele, kes tema eest hoolitsevad, samuti ka muude eelpool nimetatud lapse väärkohtlemise juhtude vältimise, kindlakstegemise, neist teatamise, nendele osutamise, nende uurimise, käsitlemise ja järelmenetluse ning vajadusel kohtuliku sekkumise.

[...]

Artikkel 34

Osalisriigid kohustuvad kaitsma last igasuguse seksuaalse ekspluateerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest. Selleks võtavad osalisriigid tarvitusele vastavad riiklikud, kahe- ja mitmepoolsed abinõud vältimaks:

- a) lapse ahvatlemist või sundimist osalema ükskõik millises ebaseaduslikus seksuaaltegevuses;

[...]

B. Laste kaitset seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise eest käsitlev Euroopa Nõukogu konventsioon (edaspidi: Lanzarote konventsioon)

50. Konventsioon võeti vastu 25. oktoobril 2007 Lanzarotel ja jõustus 1. juulil 2010. Eesti ratifitseeris selle 22. novembril 2016 ja see jõustus 1. märtsil 2017. Selle asjakohastes osades on sätestatud järgmine.

Artikkel 4 – Põhimõtted

„Konventsiooniosaline võtab vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid laste seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise kõigi vormide ennetamiseks ja laste kaitseks.“

VI peatükk – Materiaalne kriminaalõigus Artikkel 18 – Seksuaalne kuritarvitamine

„1. Konventsiooniosaline võtab vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et järgmised tahtlikud teod oleks kriminaliseeritud:

- a. seksuaalne tegevus lapsega, kes on noorem kui riigisisese õiguse asjakohaste sätete kohaselt

seksuaalseks tegevuseks lubatud vanus;

- b. lapsega seksuaalses tegevuses osalemine, kui selleks:

- kasutatakse sundi, jõudu või ähvardusi või
- kuritarvitatakse usaldust, autoriteeti või mõju lapse üle, sealhulgas perekonnas, või
- kuritarvitatakse lapse eriti kaitsetut olukorda, mis on tekkinud eelkõige vaimse või füüsilise puude või sõltuvuse tõttu.“

VII peatükk – Uurimine, süüdistuse esitamine ja menetlusõigus Artikkel 30 – Põhimõtted

„1. Konventsiooniosaline võtab vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks uurimise ja kriminaalmenetluse toimumine lapse huvides ja lapse õigusi arvestades.“

2. Konventsiooniosaline kasutab ohvrite suhtes kaitsvat lähenemist ning tagab, et uurimine ja kriminaalmenetlus ei suurendaks lapse traumasid ning et õigusemõistmisele järgneks vajaduse korral abi.

3. Konventsiooniosaline tagab, et uurimine ja kriminaalmenetlus on prioriteetsed ning need korraldatakse põhjendamatu viivitusega.

4. Konventsiooniosaline tagab, et käesoleva peatüki alusel kohaldatavad meetmed ei piira kaitseõigusi ega õiglase ja erapooletu kohtumõistmise nõudeid kooskõlas inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 6.“

Artikkel 31 – Üldised kaitsemeetmed

„1. Konventsiooniosaline võtab vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et kaitsta ohvrite õigusi ja huve, sealhulgas nende kui tunnistajate erivajadusi kõigis uurimis- või kriminaalmenetlustappides, eelkõige:

a. teavitades neid nende õigustest ja nende käsutuses olevatest teenustest ning, välja arvatud kui nad ei soovi kõnealust teavet saada, nende esitatud kaebuste tulemustest, süüdistustest, uurimise või menetluse üldisest käigust, nende rollist ja kohtuasja tulemustest;

[...]

c. võimaldades neil riigisisese õigusega sätestatud menetluskorrale vastaval viisil olla ära kuulatud, esitada tõendeid ning valida kas otse või vahendaja kaudu oma seisukohtade, vajaduste ja probleemide esitamise ja arutamise vahendid;

[...]“

Artikkel 34 – Uurimine

„1. Konventsiooniosaline võtab vastu meetmed, mis võivad olla vajalikud, et tagada uurimise eest vastutavate isikute, üksuste või teenistuste spetsialiseerumine laste seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamise vastu võitlemise valdkonnale või isikute sellekohane väljaõpe. Sellistel üksustel või teenistustel peavad olema asjakohased rahalised vahendid.

[...]“

Artikkel 35 – Vestlused lapsega

„1. Konventsiooniosaline võtab vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et:

a. vestlused lapsohvriga toimuvad põhjendamatu viivitusega pärast asjaoludest teatamist pädevatele asutustele;

b. vestlused lapsohvriga toimuvad vajaduse korral selleks loodud või kohandatud ruumides;

c. vestlust lapsohvriga juhivad või selle juures viibivad selleks koolitatud spetsialistid;

d. samad isikud juhivad võimaluse ja vajaduse korral kõiki lapsohvriga peetavaid vestlusi;

e. vestlusi peetakse võimalikult vähe ja kuivõrd see on hädavajalik kriminaalmenetluse eesmärgil;

f. lapsohvriga võib kaasas olla tema esindaja või vajaduse korral tema valitud täiskasvanu, kui kõnealuse isiku suhtes ei ole tehtud vastupidist põhjendatud otsust.

2. Konventsiooniosaline võtab vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et kõiki vestlusi ohvri või vajaduse korral lapstunnistajaga saab videosalvestada ning et neid

videosalvestisi võib kasutada tõendusmaterjalina kohtumenetluses riigisiseses õiguses sätestatud normide kohaselt.

[...]

51. Lanzarote konventsiooni seletuskirja asjakohane osa on sõnastatud järgmiselt.

Artikkel 30 – Põhimõtted

„211. Olemasolevad rahvusvahelised laste kaitsmist käsitlevad õigusaktid üksnes viitavad vajadusele spetsiaalse kohtumenetluse järele, mis oleks kohandatud lapsohvrile. Soovitus Rec(2001)16, mis on sellistest õigusaktidest kindlasti kõige üksikasjalikum, tuleb eeskätt meelde vajadust kaitsta lapsohvrite õigusi ilma kahtlustatavate õigusi rikkumata, vajadust austada lapsohvrite eraelu ja luua laste ülekuulamiseks eritingimused. [...]

212. Väljaspool neid eesmärke on lapsohvritele kohandatavate menetluseeskirjade määratlemine ja rakendamine jäetud iga riigi otsustada ja algatada. Viimase aja analüüsid, sealhulgas REACTis, tõstetakse esile selle valdkonna erinevused ja ebakõlad.

213. Läbirääkijad pidasid vajalikuks kehtestada hulga sätteid kriminaalmenetluses osalevate lapsohvrite suhtes lapsesõbraliku ja kaitsva menetluse rakendamiseks. Siiski rõhutatakse lõikes 4, et need meetmed ei tohiks rikkuda kaitseõigusi ega õiglase ja erapooletu kohtumõistmise nõudeid, mis on sätestatud EIÖK artiklis 6.

214. Keskne probleem on seotud lapse ütlustega, mis on tõsine murekoht paljude riikide menetlusnormides, nagu näitavad arvukad intensiivset meediakajastust saanud kohtuasjad ja kriminaalmenetluse süsteemides viimastel aastakümnetel tehtud muudatused. Selles kontekstis on muutunud väga oluliseks, et riigid kehtestaksid menetluseeskirjad, millega tagatakse ja kaitstakse lapse antud ütlusi.

215. Seetõttu kehtestatakse lõigetes 1 ja 2 kaks üldpõhimõtet, mille kohaselt tuleb laste seksuaalse ärakasutamise ja seksuaalse kuritarvitamisega seotud uurimist ja kohtumenetlust alati läbi viia viisil, mis kaitseb laste parimaid huve ja õigusi, ning nende eesmärk peab olema vältida nende senise trauma suurendamist.

[...]

C. Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta

52. Euroopa Nõukogu ministrite komitee võttis suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta vastu 17. novembril 2010. Need sisaldavad järgmisi sätteid.

Laste antud tunnistused ja ütlused

„64. Laste küsitlemisega ja neilt ütluste võtmisega peaksid võimaluse korral tegelema koolitatud spetsialistid. Tuleks teha kõik selleks, et lastelt võetaks tunnistusi võimalikult soodsas keskkonnas ja sobivates tingimustes, võttes arvesse nende vanust, küpsust, arusaamisvõimet ja võimalikke suhtlemisraskusi.

65. Julgustada tuleks kannatanutest või tunnistajatest laste ütluste audiovisuaalset salvestamist, austades samas teiste isikute õigust nende ütluste sisu vaidlustada.

66. Kui last tuleb mitmel korral küsitleda, peaks kõik küsitlused eelistatavalt läbi viima üks ja sama isik, et tagada ühesugune lähenemisviis, mis on lapse parimates huvides.

67. Küsitlemiste arv peaks olema võimalikult väike ja küsitlemise kestus tuleks kohandada lapse vanusele ja tähelepanuvõimele.

68. Kui vähegi võimalik, tuleks vältida otsest kokkupuudet, vastandamist ja suhtlemist kannatanust või tunnistajast lapse ja väidetava õigusrikkuja vahel, kui laps seda ei soovi.

69. Lastel peaks olema võimalus anda kriminaalmenetluse raames tunnistusi väidetava õigusrikkuja juuresolekuta.

70. Tunnistuste andmisel kohaldatavad leebemad eeskirjad, näiteks vande andmise või muu sarnase avalduse tegemise nõude puudumine, või muud lapsesõbralikud menetlusreeglid ei tohiks iseenesest vähendada lapse ütluse või tunnistuse väärtust.

71. Laste antud tunnistuste kehtivuse toetamiseks tuleks töötada välja ja võtta kasutusele küsitlusprotokollid, mis võtavad arvesse lapse arengu eri etappe. Usaldusväärse suurendamiseks tuleks neis vältida suunavaid küsimusi.

72. Pidades silmas lapse parimaid huve ja heaolu, peaks kohtunikul olema võimalik lubada lapsel jätta tunnistused andmata.

73. Lapse antud ütlusi ja tunnistusi ei tohiks pidada kehtetuks või ebausaldusväärseks ainuüksi lapse vanuse tõttu.“

53. Nende suuniste seletuskirja asjakohane osa on sõnastatud järgmiselt.

„126. Lastelt tunnistuste ja ütluste võtmise küsimus ei ole kaugeltki lihtne. Kuna norme (näiteks ÜRO suunised lapsohvrite ja kuriteotunnistajate kohta) on selles valdkonnas vähe, tunnetati vajadust neid küsimusi käsitleda, sest tunnistuste ja ütluste võtmise eesmärgil küsitlemine nõuab praktilisi juhtnööre.

[...]

129. Liikmesriikide menetlusõigus ja õigusaktid on selles valdkonnas väga erinevad; lastelt tunnistuste võtmiseks võiks kaaluda paindlikumaid eeskirju. Igal juhul peaksid liikmesriigid tunnistusi käsitlevate õigusaktide kohaldamisel seadma esikohale lapse parimad huvid. Suunises 70 on ühe näitena nimetatud vande andmise või muu sarnase avalduse tegemise nõudest loobumist laste puhul. Nende suuniste eesmärk ei ole mõjutada kaitseõiguse tagatist eri õigussüsteemides, küll aga kutsutakse liikmesriike üles vajaduse korral kohandama tunnistusi käsitlevate eeskirjade mõningaid osi, et vältida lastele lisatrauma tekitamist. Lõppkokkuvõttes on alati kohtunik see, kes otsustab iga ütluse või tunnistuse tõsiseltvõetavuse ja paikapidavuse üle.

130. Suunises 70 osutatakse ka, et eeskirjade kohandamine lastele ei tohiks iseenesest vähendada lapse tunnistuse väärtust. Vältida tuleks aga lapsohvri ettevalmistamist tunnistuse andmiseks, et vältida tema liigse mõjutamise ohtu. Küsitlusprotokollide koostamine ei peaks tingimata olema kohtunike ülesanne, vaid pigem riigi õigusasutuste oma (suunis 71).“

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLITE 3 JA 8 VÄIDETAV RIKKUMINE

54. Kaebaja kaebas, et ametivõimud ei suutnud läbi viia tõhusat kriminaaluurimist seoses tema seksuaalse kuritarvitamise süüdistustega oma isa vastu. Eeskätt olid ametivõimud jätnud tõendid kogumata kooskõlas menetlusnormidega, mis viis kohtumenetluses nende väljajätmiseni ja väidetava kurjategija õigeksmõistmiseni. Jättes kaebaja ilma tõhusast õiguskaitsest seoses seksuaalse kuritarvitamisega, oli riik rikkunud konventsiooni artikkelitest 3 ja 8 tulenevaid positiivseid kohustusi. Nende sätete asjakohased osad on sõnastatud järgmiselt.

Artikkel 3

„Kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.“

Artikli 8 lõige 1

„Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu [...]“

A. Vastuvõetavus*1. Kaebeõiguse kuritarvitamine*

55. Riik palus EIK-il jätta kaebus läbi vaatamata, sest tegemist on kaebeõiguse kuritarvitamisega. Riik väitis, et kaebaja jättis EIK-i õigel ajal teavitamata tsiviilmenetluses toimunud arengutest, nimelt ringkonnakohtu 26. juuni 2017. aasta otsusest (vt punkt 33 eespool). Ehkki see otsus oli tehtud pärast kaebuse esitamist 19. aprillil 2016, oli kaebaja kohustatud esitama selle EIK-ile kohe, mitte oma vastuses riigi seisukohale pärast kaebusest teatamist. Ringkonnakohtu 26. juuni 2017. aasta otsus sisaldas asjakohast uut teavet, millest nähtus, et kaebaja kannatused olid heastatud ja ta oli kaotanud ohvri seisundi.

56. EIK rõhutab, et mittetäieliku ja seega eksitava teabe esitamine võib kujutada endast kaebeõiguse kuritarvitamist, eriti kui teave puudutab kohtuasja põhisisu ja selle teabe avaldamata jätmist ei ole piisavalt selgitatud. Sama kehtib olukorras, kus EIK-i menetluse ajal on toimunud tähtsaid uusi arenguid ja kus hoolimata sellest, et EIK-i kohtureeglite reegli 47 lõikes 7 seda sõnaselgelt nõutakse, on kaebaja jätnud selle teabe EIK-ile avaldamata, takistades seeläbi EIK-il teha kohtuasjas otsust kõiki asjaolusid teades. Kuid ka sellistel juhtudel tuleb alati piisava kindlusega tõendada, et kaebajal oli tahtlus EIK-i eksitada (vt *Gross vs. Šveits* [suurkoda], nr 67810, punkt 28, EIK 2014, edasiste viidetega).

57. Praeguses kohtuasjas märgib EIK, et kaebaja EIK-ile esitatud kaebus käsitleb konkreetselt kriminaalmenetlust seoses tema väidetava väärkohtlemisega, mis kaebuse esitamise ajal oli lõppenud Riigikohtu lõpliku otsusega. Käimasolev tsiviilmenetlus ei olnud kaebuse ese ja sellel oli teine eesmärk: kaebaja vanemate vahelise hooldusõigust ja suhtlust puudutava vaidluse lahendamine. Sellegipoolest teavitas kaebaja EIK-i kõnealuselt

tsiviilkohtu otsusest, mis võimaldas riigil esitada selle põhjal täiendava seisukoha. Arvestades kaebaja kaebuse olemust, ei saa etteheidetavat viivitust teabe esitamisel käsitada kaebaja katsena varjata EIK-i eest olulist teavet, mis oleks otsuse langetamisel asjakohane.

58. Seetõttu lükkab EIK tagasi riigi vastuväite, mille kohaselt on tegemist kaebeõiguse kuritarvitamisega.

2. Ohvri seisund

59. Riik väitis, et kaebaja oli kaotanud ohvri seisundi seeläbi, et hilisemas hooldus- ja suhtlusõigust puudutavas tsiviilmenetluses oli otsus tehtud tema kasuks. Riik rõhutas, et pärast kõigi tõendite hindamist sõltumatult kriminaalkohtutest pidas ringkonnakohus oma 26. juuni 2017. aasta otsuses tõendatuks, et kaebaja isa oli kaebajat seksuaalselt kuritarvitanud, ning keelas igasuguse kontakti kaebajaga kuni viimase kaheksateistkümneaastaseks saamiseni.

60. Kaebaja väitis, et tsiviilmenetlus ei olnud piisav, arvestades tema kohtuasja asjaolusid, mis nõudsid tõhusat kohtumõistmist ja riigipoolset hukkamõistu toimepanija suhtes.

61. EIK rõhutab, et laste vägistamise ja seksuaalse kuritarvitamise puhul, kus kaalul on eraelu puudutavad põhiväärtused ja olemuslikud aspektid, nõuab tõhus kaitse kriminaalõiguslike meetmeid (vt *Söderman vs. Rootsi* [suurkoda], nr 5786/08, punkt 82, EIK 2013). Tsiviilmenetluse pakutavast kaitsest ei piisa (vt *A ja B vs. Horvaatia*, nr 7144/15, punkt 92, 20. juuni 2019). Praeguses kohtuasjas olid kaebaja väited piisavalt tõsised, et anda alust kriminaaluurimiseks, mille tõhusus ongi EIK-ile esitatud kaebuse ese. Asjaolu, et väidetavat seksuaalset kuritarvitamist uurisid hooldusõiguse ja suhtluse kontekstis ka tsiviilkohtud, ei kahanda riigi positiivset kohustust kohaldada kriminaalõiguse norme tõhusa uurimise läbiviimisel. Sellest tulenevalt tuleb riigi vastuväide, mille kohaselt ohvri seisund puudub, tagasi lükata (vt ka *A, B ja C vs. Läti*, nr 30808/11, punktid 163–164, 31. märts 2016).

3. Riigisiseste õiguskaitsevahendite mitteammendamine

62. Riik väitis, et kaebaja jättis ammendamata kõik võimalikud riigisisemed õiguskaitsevahendid. Eelkõige oli tal võimalus esitada riigi vastu kahjunõue süüteo menetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse alusel (vt punkt 39 eespool). Paragrahvi 7 ja § 11 lõike 2 kohaselt on isikul, kellele on menetlusõiguse rikkumise tõttu põhjustatud kahju, õigus teatavates olukordades tekkinud mittevaralise kahju hüvitamisele, sealhulgas olukorras, kus teda on piinatud või ebainimlikult või alandavalt koheldud või kahjustatud tema eraelu puutumatus. Riik viitas kohtuasjadele, milles riigisisemed kohtud olid määranud hüvitise seoses ebaseadusliku jälitustegevuse ja ebaseadusliku eelvangistusega (vt punktid 45–46 eespool). Ehkki siiani ei olnud ühtegi kohtuasja, kus kriminaalmenetluse normide rikkumine oleks väidetavalt rikkunud konventsiooni artiklitest 3 ja 8 tulenevaid riigi positiivseid kohustusi, oli kohtupraktika alles kujunemisejärgus ja riigisisemed kohtud pidid

konventsiooni põhimõtteid arvesse võtma. Pealegi oli kaebajal juhul, kui ta leidis, et õigusnormid olid liiga piiravad või lünklikud, võimalik tugineda kahjunõude esitamisel otse põhiseaduse paragrahvile 25 (vt punkt 35 eespool). Kokkuvõtteks leidis riik, et kaebaja oleks pidanud andma ametivõimudele kahjunõude esitamise võimaluse hinnata konventsioonist tulenevate õiguste väidetavat rikkumist.

63. Kaebaja väitis, et pärast Riigikohtu lõplikku kriminaalasjas tehtud otsust ei olnud tal enam ühtegi võimalikku õiguskaitsevahendit.

64. EIK rõhutab, et riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise kohustuse kohaselt peavad kaebajad kasutama tavapäraseid õiguskaitsevahendeid, mis on kättesaadavad ja piisavad nende konventsiooni alusel esitatud kaebustega seoses. Kõnealuste õiguskaitsevahendite olemasolu peab olema piisavalt kindel mitte üksnes teoorias, vaid ka praktikas, vastasel juhul ei ole need küllalt juurdepääsetavad ega tõhusad. Õiguskaitsevahend on tõhus juhul, kui selle abil saab vaidlustatud olukorra heastada vahetult ja eduväljavaade on piisav. Samal ajal puudub kohustus kasutada ebapiisavaid või ebatõhusaid õiguskaitsevahendeid (vt *Gherghina vs. Rumeenia* [suurkoda] (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 42219/07, punktid 85–86, 9. juuli 2015, ja selles sisalduvad viited).

65. Praeguse kohtuasja juurde tülles märgib EIK, et kaebaja väidetavat seksuaalset kuritarvitamist puudutav kriminaalmenetlus lõppes Riigikohtu lõpliku otsusega. Seega kasutas kaebaja enne EIK-i poole pöördumist täielikult ära tema käsutuses olnud kriminaalõiguslikud õiguskaitsevahendid. EIK märgib, et riigi viidatud tsiviilõiguslik õiguskaitsevahend võis endaga kaasa tuua üksnes riigi tekitatud kahju hüvitamise, mitte aga kurjategija tuvastamise ja vajaduse korral karistamise, mis oli võimalik üksnes kriminaalmenetluse raames. EIK-i väljakujunenud kohtupraktika kohaselt ei saa hüvitavat õiguskaitsevahendit käsitada piisavana selleks, et täita konventsiooni artiklitest 3 ja 8 tulenevat riigi kohustust pakkuda tõhusat kaitset isiku kehalise puutumatus vastu suunatud rünnakute eest sellistes olukordades nagu praegu (vt näiteks *Remetin vs. Horvaatia*, nr 29525/10, punkt 76, 11. detsember 2012, ja *Pulfer vs. Albaania*, nr 31959/13, punkt 71, 20. november 2018). Seega leiab EIK, et kui kriminaalmenetlus, mis oli sobiv heastamisviis kaebaja väidetava seksuaalse kuritarvitamise asjas, oli lõppenud, ei olnud kaebajal kohustust kasutada riigi viidatud kompensatoorset õiguskaitsevahendit, sest see ei oleks ühelgi juhul võimaldanud tema kaebusega seoses vahetut ja piisavat heastamist.

66. Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb riigi vastuväide tagasi lükata.

4. Järeldus

67. EIK märgib, et kaebaja esitatud kaebus ei ole selgelt põhjendamatult konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses. Samuti märgib ta, et kaebus ei ole vastuvõetamatu ka ühelgi muul alusel. Seega tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

B. Sisulised küsimused

1. Poolte seisukohad

(a) Kaebaja

68. Kaebaja väitis, et tema väärkohtlemist käsitlevate väidete uurimiseks toimunud kriminaalmenetlus ei olnud tõhus, kuna ametivõimud ei kogunud tõendeid kooskõlas menetlusnormidega, mis muutis tõendite kasutamise kohtumenetluses võimatuks. See minetus mõjutas otseselt kriminaalmenetluse tulemust, tuues endaga kaasa väidetava kurjategija õigeksmõistmise.

69. Samuti väitis kaebaja, et talle kui alaealisele ei oleks tohtinud kohaldada samu menetlusnorme nagu täiskasvanud tunnistajale. Ent nagu Riigikohus märkis, puudusid Eestis eraldi normid selle kohta, kuidas teavitada lapstunnistajaid nende õigustest ja kohustustest kohtueelsel ülekuulamisel. Siiski oli oluline kohelda lapstunnistajaid täiskasvanud tunnistajatest erinevalt, arvestades riikide kohustust võtta arvesse lapse primaarid huve, mis on sätestatud muu hulgas ÜRO lapse õiguste konventsioonis, Lanzarote konventsioonis ja asjakohastes ELi direktiivides (vt punktid 47–50 eespool).

70. Kaebaja seadis kahtluse alla selle, kuivõrd oli asjakohane selgitada talle nii kohustust rääkida tõtt kui ka võimalust keelduda oma isa vastu tunnistamast, arvestades tema noorust ja piiratud arusaamisvõimet. Isegi kui seda oleks talle selgitatud, on kahtlane, kas see oleks kuidagi mõjutanud tema ütluste sisu ja kvaliteeti. Samuti rõhutas ta, et Eesti õiguse kohaselt loetakse noorem kui kümneaastane isik seksuaalkuritegude mõttes arusaamisvõimetuks. Peale selle väideti, et õigus keelduda ütluste andmisest pereliikme vastu, mille eesmärk oli kaitsta perekondlikke suhteid, ei tohiks olla kohaldatav praeguses kohtuasjas, kus vanem on väidetavalt oma last seksuaalselt kuritarvitanud. Igal juhul ei oleks talle eelnimetatud teabe esitamata jätmine tohtinud anda alust tema ütluste täielikuks välistamiseks.

71. Kokkuvõttes leidis kaebaja, et menetlusõiguse normide kohaldamisega viisil, mis ei võtnud piisavalt arvesse lapskannatanu erivajadusi ja huve, olid ametivõimud jätnud ta tõhusa kaitseta väärkohtlemise vastu.

(b) Riik

72. Riik oli seisukohal, et riigi ametivõimud olid täitnud konventsiooni artiklitest 3 ja 8 tulenevaid positiivseid kohustusi. Väidetav seksuaalne kuritarvitamine oli kriminaalõiguse alusel karistatav ja selle praktikas kohaldamisega seoses ei olnud probleeme. Samuti olid kohtueelne menetlus ja sellele järgnev kohtumenetlus kooskõlas konventsiooni nõuetega, sest need arvestasid piisavalt nii kannatanu kui ka süüdistatava õigusi ja tagasid kokkuvõttes õiglase kohtuliku arutamise.

73. Konkreetsemalt oli kriminaalmenetlus algatatud kohe pärast kuriteoteate esitamist 19. märtsil 2012. Uurijad olid kogunud kõik tõendid, mida oli võimalik koguda, sealhulgas kuulati kaebaja psühholoogi ja kaebaja ema juuresolekul üle ning telliti eksperdiarvamus tema psühholoogilise seisundi kohta ja arstlik läbivaatus. Uurimine lõppes 27. juunil 2013 süüdistuse esitamisega, mille järel toimus kohtuasja menetlus kolmes kohtuastmes,

kulmineerudes Riigikohtu 23. oktoobri 2015. aasta otsusega. Menetluse kogupikkust, mis oli umbes kolm aastat ja seitse kuud, ei saa käsitada ebamõistlikuna. Kaebaja oli osalenud menetluses oma seadusliku esindaja ja nõustaja abil, kes mõlemad olid osalenud kohtuistungitel tema juuresolekuta. Mitte üheski menetluse punktis ei olnud need esindajad väljendanud kriitikat uurimise läbiviimise üle.

74. Seoses Riigikohtu tuvastatud puudustega, mis tõid endaga kaasa kaebaja ütluste välistamise, väitis riik, et kohustus rääkida tõtt on kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt üks kõige tähtsamaid tunnistaja kohustusi, mis kehtib olenemata tunnistaja vanusest. Siiski ei tähenda tunnistaja sellest kohustusest teavitamata jätmine automaatselt tema ütluste välistamist. Selline välistamine on võimalik olenevalt kohtuasja asjaoludest, eelkõige siis, kui need ütlused on ainuke tõend, mis toetab süüdistatava süüdimõistmist. Praeguses kohtuasjas oli sellest kohustusest kaebaja teavitamise nõude järgimine iseäranis oluline, sest tema ütlustel oli kriminaalasjas otsustav kaal ja kaitsjal ei olnud võimalik teda kohtumenetluses vahetult küsitleda. Samavõrra oluline oli kohustus teavitada tunnistajat tema õigusest mitte tunnista oma lähisugulase vastu, mis oli pealegi konkreetselt sätestatud peaprokuröri juhises alaealiste erikohtlemise kohta kriminaalmenetluses. Kaebajat oleks tulnud sellest õigusest teavitada, et ta oleks mõistnud, millised tagajärjed on isa vastu tunnistamisel.

75. Riik tõi esile, et ka rahvusvahelistes õigusaktides sisalduvad normid, mis käsitlevad laste õiguste kaitset kriminaalmenetluses, rõhutavad kaitseõiguste ja õiglase kohtuliku arutamise nõuete tagamise kohustust. Kuna riigisiseses õiguses sätestatud menetluslikud kohustused ei olnud vastuolus konventsiooni ega muude rahvusvaheliste või Euroopa Liidu õigusnormidega, oli riigisisestel kohtutel kaalutusõigus otsustada, milline kaal tuleks uurijate tegevusetusele omistada, arvestades süüdistatava õigusi.

76. Praeguse kohtuasja asjaoludel oli Riigikohtu valitud range lähenemine menetlusnormide olulise rikkumisega saadud tõendite vastuvõetavusele õigustatud.

77. Riik oli seisukohal, et oluliste menetlusnõuete rikkumine ei muutnud kriminaaluurimist ebatõhusaks. Puudused olid seotud üksikute tegematajätmistega uurimises, mitte oluliste vigade või süsteemsete puudujääkidega õigusaktides või praktikas. See, kuidas mõjutas kaebaja ütluste vastuvõetavust asjaolu, et uurijad jätsid kaebaja tema õigustest ja kohustustest teavitamata, ei olnud kohe märgatav, sest teavitamata jätmine võeti teemaks ütluste usaldusväärsuse hindamise kontekstis. Peale selle oli Riigikohus väidetava kurjategija õigeksmõistmisel esile toonud ka teisi madalamate astmete kohtutes toimunud menetluse puudujääke, kritiseerides eelkõige nende suhtumist tõenditesse. Arvestades, et konventsiooni alusel ei olnud õigust nõuda süüdimõistmist ja et tõendite hindamine kuulus eeskätt riigisiseste kohtute pädevusse, järeldas riik, et praeguses kohtuasjas ei olnud konventsiooni artikleid 3 ja 8 rikutud.

2. EIK-i hinnang

(a) Üldpõhimõtted

78. EIK rõhutab, et nii konventsiooni artikkel 3 kui ka artikkel 8 kohustavad riiki kaitsma isiku kehalist ja psühholoogilist puutumatumust (vt muude allikate hulgas *M. ja C. vs. Rumeenia*, nr 29032/04, punktid 107–111, 27. september 2011, ning *M.P. jt vs. Bulgaaria*, nr 22457/08, punkt 108, 15. november 2011). Varem on EIK leidnud, et ametivõimude positiivsed kohustused võivad selles kontekstis hõlmata kohustust kinnitada ja praktikas kohaldada piisavat õiguslikku raamistikku, mis kaitseb eraisikute toimepandud vägivallaaktide eest (vt *Söderman*, viidatud eespool, punkt 80, edasiste viidetega). Eelkõige on õigus tõhusale kaitsele lastel ja teistel haavatavatel isikutel (vt *M.C. vs. Bulgaaria*, nr 39272/98, punkt 150, EIK 2003-XII).

79. Konkreetsemalt seoses tõsiste süütegudega nagu laste vägistamine ja muu seksuaalne kuritarvitamine, mille puhul on kaalul eraelu puudutavad põhiväärtused ja selle olemuslikud aspektid, on konventsiooniosalistel riikidel kohustus tagada, et oleksid kehtestatud tõhusad karistusõiguse normid (vt *X jt vs. Bulgaaria* [suurkoda], nr 22457/16, 2. veebruar 2021). Sellistel juhtudel hõlmavad riigi positiivsed kohustused ka kriminaaluurimise tõhususega seotud nõudeid (vt *Söderman*, viidatud eespool, punktid 82–83, edasiste viidetega).

80. EIK on asunud seisukohale, et tõhus uurimine tähendab, et põhimõtteliselt on võimalik jõuda kohtuasja faktiliste asjaolude kindlakstegemiseni ning vastutavate isikute tuvastamiseni ja vajaduse korral nende karistamiseni. See ei ole mitte tulemust, vaid vahendeid puudutav kohustus. Ametivõimud peavad võtma neile kättesaadavaid mõistlikke samme juhtumit puudutavate tõendite, näiteks tunnistajate ütluste ja asitõendite tagamiseks (vt *Z. vs. Bulgaaria*, nr 39257/17, punkt 65, 28. mai 2020).

81. Lisaks, kui uurimine viib süüdistuse kohtu ette viimiseni, laienevad väidetava väärkohtlemisega seotud menetluslikud kohustused kohtumenetlusele. Sellistel juhtudel peab menetluses tervikuna, sealhulgas kohtumenetlus, järgima väärkohtlemise keeldu puudutavaid nõudeid (*ibid.*, punkt 66). EIK on juba varem leidnud, et menetluse lõpptulemusest olenemata peaksid riigisisises õiguses kättesaadavad kaitsemehhanismid toimima praktikas viisil, mis võimaldab konkreetse kohtuasja sisuliste küsimuste uurimist mõistliku aja jooksul (vt *W. vs. Sloveenia*, nr 24125/06, punkt 65, 23. jaanuar 2014).

82. Ometigi ei ole absoluutset õigust taotleda mõne konkreetse isiku kohtu alla andmist või tema süüdimõistmist, kui kuriteo toimepanijate vastutusele võtmise püüdlustes ei esinenud süülisi rikkumisi (vt *Söderman*, viidatud eespool, punkt 83).

83. EIK rõhutab, et konventsiooni artiklitega 3 ja 8 riigile pandud kohustused laste väidetavat seksuaalset kuritarvitamist käsitlevates kohtuasjades nõuavad lapse parimate huvide arvesse võtmist. Õigus inimväärikusele ja psühholoogilisele puutumatusse nõuab erilist tähelepanu, juhul kui vägivallaohver on laps (vt *M.M.B. vs. Slovakkia*, nr 6318/17, punkt 61, 26. november 2019, ning *C.A.S. ja C.S. vs. Rumeenia*, nr 26692/05,

punkt 82, 20. märts 2012). Samuti on EIK rõhutanud, et riikidel on kohustus kehtestada menetlusnormid, mis tagaksid ja kaitseksid laste antud ütlusi (vt *G.U. vs. Türgi*, nr 16143/10, punkt 73, 18. oktoober 2016).

84. Eeltoodut arvestades peavad riigid artiklite 3 ja 8 alusel kehtestama sätteid, millega kriminaliseeritakse laste seksuaalne kuritarvitamine, ning rakendama neid praktikas tõhusa uurimise ja kohtu alla andmise kaudu, pidades silmas laste erilist haavatavust, väärikut ning nende õigusi laste ja kannatanutena (vt *Z vs. Bulgaaria*, punkt 70, ning *A ja B vs. Horvaatia*, punkt 112, mõlemad viidatud eespool). Need kohustused tulenevad ka muudest rahvusvahelistest õigusaktidest, näiteks muu hulgas ÜRO lapse õiguste konventsioonist ning Lanzarote konventsioonist (vt punktid 49–50 eespool). Riigi eespool nimetatud kohustuste tõlgendamisel võtab EIK arvesse nii asjakohaseid rahvusvahelise õiguse norme ja põhimõtteid kui ka Euroopa Nõukogu organite mittesiduvaid dokumente (vt *Demir ja Baykara vs. Türgi* [suurkoda], nr 34503/97, punktid 69 ja 74, EIK 2008, ning *Xjt vs. Bulgaaria*, viidatud eespool, punktid 179 ja 192).

(b) Nende põhimõtete kohaldamine käesolevas asjas

85. Praeguses kohtuasjas ei ole kahtlust, et kaebaja väidetav seksuaalne kuritarvitamine kuulub konventsiooni artiklite 3 ja 8 kohaldamisalasse, millest tulenevalt tekivad riigil positiivsed kohustused kehtestada kriminaalõiguse normid laste seksuaalse kuritarvitamise tõhusaks karistamiseks ning rakendada neid praktikas tõhusa uurimise ja kohtu alla andmise kaudu.

86. Samuti ei ole keegi vaidlustanud asjaolu, et karistusõigus keelab kaebaja väidetud seksuaalse kuritarvitamise ja näeb ette selle toimepanija kriminaalvastutusele võtmise. Tõepoolest andsid kaebaja väited alust algatada kriminaaluurimine karistusseadustiku asjakohaste sätete alusel, esitada väidetavale süüdlasele süüdistus ja mõista tema üle kohut.

87. Seega peab EIK kontrollima, kas kriminaalõiguse normide rakendamine praktikas kriminaaluurimise ja kohtu alla andmise kaudu oli sedavõrd puudulik, et kujutas endast konventsiooni artiklitest 3 ja 8 tulenevate vastustajariigi positiivsete kohustuste rikkumist. EIK leiab, et kriminaalõiguslike mehhanisme peaks rakendama viisil, mis võtaks arvesse kaebaja kui väikelapse, kes on väidetavalt tema isa toimepandud seksuaalse kuritarvitamise ohver, erilist haavatavust, lähtudes esmajoones lapse parimatest huvidest, ning sellega seoses viisil, mis kaitseks tema kui ohvri õigusi (vt *A ja B vs. Horvaatia*, viidatud eespool, punkt 121).

88. Seda küsimust arutades võtab EIK arvesse rahvusvahelistes dokumentides sätestatud kriteeriume. Eelkõige märgib EIK, et Lanzarote konventsioonis, Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunistes lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta ja asjakohastes ELi direktiivides on sätestatud mitu nõuet lastelt saadud tõendite kogumise ja säilitamise kohta (vt punktid 47, 48, 50 ja 52 eespool). Ehkki Lanzarote konventsioon jõustus Eesti suhtes pärast praeguse kohtuasja faktiliste asjaolude asetleidmist, sisaldavad konventsiooni sätetega sarnaseid sätteid muud asjakohased dokumendid.

89. EIK ei aruta eksitusi ega üksikuid tegematajätmisi puudutavaid väiteid, vaid üksnes märkimisväärseid puudujääke menetluses ja asjakohases otsustusprotsessis, mis nimelt võivad õonestada ametivõimude suutlikkust teha kindlaks kohtuasja asjaolud või vastutav isik (vt *S.M. vs. Horvaatia* [suurkoda], nr 60561/14, punkt 320, 25. juuni 2020). EIK ei saa asendada riigisiseseid ametivõime kohtuasja faktiliste asjaolude hindamisel ega otsustada väidetava kurjategija vastutuse üle (vt *Xjt vs. Bulgaaria*, viidatud eespool, punkt 186).

90. Praeguses kohtuasjas puudutab kaebaja esitatud kaebus menetluslikke puudujääke kriminaalmenetluses tervikuna, sealhulgas asjaolu, et uurija jättis ta tema menetluslikest õigustest ja kohustustest teavitamata, ning Riigikohtu reaktsiooni sellele tegematajätmisele, mis tõi endaga kaasa tema ütluste välistamise ja väidetava kurjategija õigeksmõistmise menetluslikel alustel.

91. EIK märgib, et pärast seksuaalse kuritarvitamise süüdistuse laekumist 19. märtsil 2012 alustasid ametivõimud viivitamata kriminaalmenetlust. Samal päeval kuulati kaebaja kannatanuna üle. Täiendav ülekuulamine toimus 16. mail 2012. Ülekuulamised viis läbi selleks spetsialiseerunud samast soost uurija psühholoogi juuresolekul. Kaebajaga oli seadusliku esindajana kaasas tema ema. Ülekuulamised videosalvestati, et tagada kaebaja ütlused nende võimalikuks kasutamiseks edasises kohtumenetluses ja tagada süüdistatava, keda ei seata võimalik kaebajaga vahetult silmitsi, õiguste kaitse.

92. Kuid kummalgi ülekuulamisel ei teavitanud uurija kaebajat tema õigusest mitte tunnistada pereliikme vastu ja tema kohustusest rääkida tõtt, nagu nõuavad kriminaalmenetluse normid.

93. Uurimisasutus kuulas kaks korda üle väidetava kurjategija, kes eitas igasugust tütre seksuaalset kuritarvitamist, ja määras talle psühhiaatrilise ekspertiisi. Talle ja tema kaitsjale esitati kaebaja videosalvestatud ütlused ning anti kirjalike küsimuste esitamise võimalus, mida nad ei kasutanud.

94. Uurimise käigus kogutud tõendeid peeti piisavaks, et esitada kaebaja isale 2013. aasta juunis süüdistus seksuaalses kuritarvitamises ja saata asi kohtusse.

95. Kaebaja noorust arvestades ei kutsutud teda kohtusse tunnistama, nagu eksperdid olid soovitanud. Kaebaja kohtueelse menetluse etapis antud videosalvestatud ütlused avaldati istungitel ja neid nägid nii esimese astme kohus kui ka ringkonnakohus. Samuti võis kaitsja jälgida tunnistaja käitumist ülekuulamise ajal ja väljendada kahtlust tema väidete usaldusväärsuses, väites muu hulgas seda, et tunnistaja ema, kes viibis ülekuulamiste juures, mõjutas neid lubamatult.

96. Kogutud tõendite, sealhulgas ekspertide ja muude tunnistajate ütluste põhjal leidis esimese astme kohus, et kaebaja väited seksuaalse kuritarvitamise kohta on tõendatud, ning mõistis tema isa süüdi. Ehkki ringkonnakohus jättis selle kohtuotsuse muutmata, ei olnud otsus ühehäälnine. Eriarvamusele jäänud kohtunik seadis kahtluse alla süüdimõistmise aluseks olnud kannatanu ütluste usaldusväärsuse ja leidis, et ütluste saamisel oli rikutud menetlusnõudeid, mille kohaselt tuli tunnistajat teavitada tema kohustusest rääkida tõtt ja õigusest mitte tunnistada lähisugulase vastu.

97. Seejärel leidis Riigikohus süüdistatava süüdimõistmist vaidlustava edasikaebuse läbivaatamisel, et enne ülekuulamist kaebaja teavitamata jätmise tema kohustusest rääkida tõtt ja õigusest keelduda oma isa vastu tunnistamisest oli nii oluline, et muutis lubamatuks tema ütlused, mis olid kohtuasjas otsustava tähtsusega tõend. Kuna kõnealust tegematajätmist ei olnud võimalik heastada kohtuasja tagasisaatmisega madalama astme kohtutesse, kus lapskannatanut ei olnud võimalik üle kuulata, tõi peamise tõendi välistamine kaasa süüdistatava õigeksmõistmise.

98. EIK märgib, et Eestis kohalduvad seaduses sätestatud üldised tunnistajate ülekuulamise normid ka lapstunnistajatele (vt punkt 24 eespool). Siiski on praktikas tõdetud, et lapstunnistajate ülekuulamisel ja nende teavitamisel nende õigustest ja kohustustest tuleb arvesse võtta nende vanust ja arusaamisvõimet (vt punktid 22 ja 38 eespool).

99. Sellega seoses märgib EIK, et asjakohaste rahvusvaheliste õigusaktide kohaselt tuleb uurimine ja kriminaalmenetlus läbi viia viisil, mis kaitseb laste parimaid huve ja õigusi, ning selline kaitse nõuab kriminaalmenetluses lapskannatanute suhtes lapsesõbralike ja kaitsvate meetmete võtmist (vt näiteks Lanzarote konventsiooni artikkel 30 ja selle seletuskiri, punktid 50–51 eespool). Selles kontekstis on tähtis, et riigid oleksid kehtestanud menetlusõiguse normid, mis tagavad ja kaitsevad lastelt saadud ütlusi (vt *G.U. vs. Türgi*, viidatud eespool, punkt 73).

100. Praeguses kohtuasjas ei ole vaidlustatud asjaolu, et uurija ei andnud kaebajale nõutavaid juhiseid ühelgi viisil, kui kuulas teda pärast kriminaalmenetluse algatamist lapstunnistajana üle. EIK märgib, et kogu kriminaalasi tugines sisuliselt kaebaja ütluste usaldusväärsusele. Siiski välistas Riigikohus need ütlused tõendite kogumist täielikult menetluslikel põhjustel seoses sellega, et uurija jättis nõutud hoiatused andmata. Ehkki Riigikohus viitas ka teistele menetluslikele puudujääkidele, eriti madalama astme kohtute otsustes, piisas süüdistatava õigeksmõistmiseks juba ainuüksi uurimisasutuste eelpool tuvastatud tegematajätmisest. EIK rõhutab, et riigisisese õiguse tõlgendamine ja kohaldamine on eeskätt riigisiseste ametivõimude, eelkõige kohtute ülesanne. EIK-i roll piirdub selle kindlakstegemisega, kas sellise tõlgendamise tulemused on kooskõlas konventsiooniga (vt muude allikate hulgas *Selahattin Demirtaş vs. Türgi (nr 2)* [suurkoda], nr 14305/17, punkt 249, 22. detsember 2020).

101. Praeguses kohtuasjas tõid asjaolu, et kaebajale, nelja-aastasele lapsele, jäeti andmata seadusega igasuguste tunnistajate ütluste puhul nõutavad hoiatused, ning sellest tegematajätmisest Riigikohtu hinnangul tulenevad tagajärjed kaasa selle, et kaebaja ütlusi ei saanud süüdistatavale esitatud süüdistuse üle otsustamisel enam kasutada. Kuna süüdistatava süüdimõistmine põhines otsustaval määral kaebaja tunnistusel ja kuna sellega seotud puudujääki ei olnud võimalik mingil moel heastada, tuli süüdistatav õigeks mõista. Arvestamata küsimust, kas selliseid hoiatusi tuleks sellises kohtuasjas nagu praegune üldse kohaseks pidada, õhnestas Riigikohtu otsus koostoimes uurija tegematajätmisega tõhusat kohtulikule vastutusele võtmist väidetavate kuritegude eest. See on nii sellepärast, et arvestades kohtuasja uuesti

läbivaatamise võimatust madalamate astmete kohtutes, ei olnud lõppkokkuvõttes võimalik tuvastada kohtuasja faktilisi asjaolusid ja teha sisulist otsust väidetava kurjategija süü küsimuses.

102.EIK leiab, et laste tõhusaks kaitsmiseks kooskõlas rahvusvaheliste standarditega on väga oluline kaitsta nende tunnistust nii kohtueelses kui ka kohtumenetluses. Mis puudutab tunnistajate hoiatamist, ei eristata Eesti õiguses tunnistajaid nende ea järgi ja seega ei ole selles lapstunnistajatele erandeid või kohandusi ette nähtud. Sellega seoses märgib EIK, et Euroopa Nõukogu ministrite komitee suuniste kohaselt lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, millega on kehtestatud leebemad nõuded tõenditele või muud lapsesõbralikud meetmed, ei tohiks need meetmed iseenesest vähendada lapse ütlustele või tõenditele antavat väärtust, ilma et see kahjustaks kaitseõigust (vt punktid 52 ja 53 eespool). Praeguses kohtuasjas peeti aga kaebaja ütlusi lubamatuks just menetlusõiguse, milles ei eristatud täiskasvanuid ja lapsi, range kohaldamise tõttu. EIK rõhutab, et ei käsitle ühegi konkreetse riigiasutuse vastutust, sest kõigis tema arutusel olevates kohtuasjades on kõne all riigi rahvusvaheline vastutus (vt muude allikate hulgas *Tarariyeva vs. Venemaa*, nr 4353/03, punkt 85, EIK 2006-XV (väljavõtted)).

103.Eeltoodut arvestades leiab EIK, et riigiasutuste menetluslikus reaktsioonis kaebaja väidetele, et tema isa on teda vägistanud ja seksuaalselt kuritarvitanud, olid märkimisväärsed vead, kuna ei võetud piisavalt arvesse kaebaja kui väikelapse erilist haavatavust ja sellega seotud vajadusi, et pakkuda talle kui väidetavale seksuaalkuritegude ohvrile tõhusat kaitset. Seega järeldab EIK ilma süüdistatava süü kohta arvamust avaldamata, et viis, kuidas käesolevas kohtuasjas rakendati kriminaalõiguslikke mehhanisme tervikuna, mis tõi kaasa kohtuasja lõpetamise menetluslikel põhjustel, oli sedavõrd puudulik, et see kujutas endast konventsiooni artiklitest 3 ja 8 tulenevate vastustajariigi positiivsete kohustuste rikkumist.

104.Seetõttu on konventsiooni artikleid 3 ja 8 rikutud.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

105.Konventsiooni artiklis 41 on sätestatud:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolle on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.“

A. Kahju

106.Kaebaja väitis, et on kandnud mittevarealist kahju, kuid jättis kahjusumma suuruse EIK-i otsustada. Riigi arvates on rikkumise tuvastamine piisavalt õiglane hüvitus.

107.EIK nõustub, et kaebajal on puuduliku kriminaalmenetluse tõttu tekkinud mittevarealine kahju, mida lihtsalt rikkumise tuvastamisega heastada ei saa. Õiglase hinnangu alusel mõistab EIK mittevarealise kahju eest kaebaja kasuks välja 16 300 eurot.

B. Kulud

108. Kaebaja nõudis ka 7140 eurot riigisiseste kohtumenetluskulude eest.

109. Riik leidis, et nõutud summa on liiga suur.

110. EIK-i praktika kohaselt on kaebajal õigus kulude hüvitamisele vaid siis, kui on tõendatud, et need on ka tegelikult ja põhjendatult kantud ning mõistlikus summas. Praeguses kohtuasjas peab EIK tema käsutuses olevaid dokumente ja eeltoodud tingimusi arvestades põhjendatuks mõista nõutud summa välja täies ulatuses.

C. Viivis

111. EIK peab kohaseks viivise määra sidumist Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääraga, mida suurendatakse kolme protsendipunkti võrra.

SELLEST LÄHTUDES KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

1. *tunnistab* kaebuse, mis käsitleb kaebaja väidetava seksuaalse kuritarvitamise tõhusa uurimise puudumist, vastuvõetavaks;
2. *leiab*, et konventsiooni artikleid 3 ja 8 on rikutud;
3. *leiab*,
  - (a) et vastustajariik peab kaebajale maksma kolme kuu jooksul kohtuotsuse jõustumise päevast konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohaselt alljärgnevad summad:
    - (i) 16 300 (kuusteist tuhat kolmsada) eurot ja sellele lisanduvad võimalikud maksud mittevahalise kahju eest;
    - (ii) 7140 (seitse tuhat ükssada nelikümmend) eurot ja sellele lisanduvad võimalikud maksud kulude katteks;
  - (b) et eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eespool nimetatud summadelt maksta viivist määra järgi, mis vastab Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäärale, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 22. juunil 2021 kohtureeglite reegli 77 lõigete 2 ja 3 kohaselt.

Milan Blaško
Sekretär

Paul Lemmens
Esimees

Konventsiooni artikli 45 lõike 2 ja kohtureeglite reegli 74 lõike 2 kohaselt on otsusele lisatud kohtunik Seibert-Fohri eriarvamus.

P.L.
M.B.

KOHTUNIK SEIBERT-FOHRI TÄIENDAV ARVAMUS

Ehkki olen EIK-i järeldustega nõus, kirjutan eriarvamuse seoses riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamisega, et esitada teistsugune põhjendus. Minu arvates oleks EIK pidanud praeguses kohtuasjas käsitlema riigivastutusega seotud menetluse tõhusust. See ei ole pelgalt formaalsus, vaid seondub üldisemalt konventsiooni mehhanismide subsidiaarse iseloomuga (vt *Selmouni vs. Prantsusmaa* [suurkoda], nr 25803/94, punkt 74, EIK 1999-V; *Kudla vs. Poola* [suurkoda], nr 30210/96, punkt 152, EIK 2000-XI, ning *Andrášik jt vs. Slovakkia* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr-d 57984/00 ja veel 6, EIK 2002-IX). Õiguskaitsevahendite ammendamise norm on kehtestatud selleks, et võimaldada lahendada konventsiooni väidetavad rikkumised võimalikult suurel määral riigisisestel ametivõimudel, eeskätt kohtutel (vt põhimõtete kokkuvõtte kohtuotsustes *Gherghina vs. Rumeenia* (otsus vastuvõetavuse kohta) [suurkoda], nr 42219/07, punktid 84–89, 9. juuli 2015; *Mocanu jt vs. Rumeenia* [suurkoda], nr-d 10865/09 ja veel 2, punktid 221 jj, EIK 2014 (väljavõtted), ning *Vučković jt vs. Serbia* (esialgsed vastuväited) [suurkoda], nr-d 17153/11 ja veel 29, punktid 69–77, 25. märts 2014). See peaks konventsiooniosalistele mõjuma stiimulina suurendada riigisiseste õiguskaitsevahendite, sealhulgas riigivastutusega seotud menetluse kättesaadavust ja tõhusust. Seetõttu peaks EIK käsitlema sellise menetluse tõhusust, mitte jätma seda täielikult kõrvale väitega, et õiguskaitsevahendite ammendamiseks ei ole seda tarvis kasutada.

Praeguses kohtuasjas väitis kaebaja, et kriminaalmenetlus tema isa vastu oli vigane. Seetõttu tuli artikli 35 lõike 1 kohaldamiseks leida vastus küsimusele, millised õiguskaitsevahendid olid kaebajale puuduste vaidlustamisel kättesaadavad. Riik väitis, et kaebaja jättis ammendamata kõik võimalikud riigisisemed õiguskaitsevahendid, sest tal oli olnud võimalust esitada riigi vastu kahjunõue süütoemenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse alusel. Enamus lükkas selle väite tagasi, leides, et kaebaja kasutas talle antud kriminaalõiguslikud õiguskaitsevahendid täielikult ära (vt punkt 65). Kahjuks ei saa ma selle põhjendusega nõustuda, kuna see eirab asjaolu, et kriminaalmenetlus ei kujutanud endast õiguskaitsevahendit konventsiooni artiklitest 3 ja 8 tulenevate vastustajariigi positiivsete kohustuste rikkumise korral. Kaebaja väidetava kuritarvitamise pani toime eraisik, mitte riigiametnik. Riigivastutus tuli kõne alla alles siis, kui kriminaalmenetlus kaebaja isa vastu ei andnud tulemusi. Ehkki kriminaalmenetlus oli sobiv kanal kaebaja isa vastu esitatud seksuaalse kuritarvitamise süüdistusele, ei olnud see sobiv õiguskaitsevahend seoses konventsiooni rikkumist käsitleva kaebusega, mille kaebaja EIK-ile esitas, nimelt vastustajariigi positiivsete kohustuste rikkumisega kriminaalmenetluse ajal. Riigivõimu menetluslik reaktsioon isa vastu esitatud vägistamise ja seksuaalse kuritarvitamise süüdistusele osutus vigaseks alles siis, kui Riigikohus oli süüdistatava õigeks mõistnud, kuna tõendite kogumise käigus rikuti menetlusnorme (vt punkt 101). Alles siis tekkis

kaebajal võimalus kasutada oma menetluslike õiguste rikkumise tuvastamiseks kättesaadavaid riigisiseseid õiguskaitsevahendeid.

Enamus sellega ei nõustu, viidates kohtuotsustele *Remetin vs. Horvaatia* (nr 29525/10, punkt 76, 11. detsember 2012) ja *Pulfer vs. Albaania* (nr 31959/13, punkt 71, 20. november 2018), mis toetavad seisukohta, et süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadusest tuleneva menetluse kasutamine ei olnud vajalik. Need kohtuasjad olid aga praegusest erinevad, sest nendes olid riigid väitnud, et kaebajad oleksid pidanud esitama tsiviilhagi kurjategija (mitte vastustajariigi) vastu. Olukorras, kus ametivõimud ei täida oma kohustust viia läbi uurimine, mille abil saaks raske rikkumise toime pannud kurjategija vastutusele võtta, ei tohi kannatanut suunata esitama kurjategija vastu tsiviilhagi, sest sellisest menetlusest ei piisa artiklist 3 tulenevate kaebaja menetlusõiguste kaitseks. See ei puutu aga praeguses kohtuasjas asjasse. Riik ei väitnud, et kaebaja pidanuks esitama tsiviilhagi isa vastu, vaid eeldas pigem kaebust riigivastutuse tuvastamiseks kriminaalmenetluses põhjustatud kahju eest. Kui sellises menetluses on võimalik tõendada, et kriminaalõiguslikud mehhanismid olid puudulikud, ja pakkuda kaebajale piisavat hüvitist, on tegemist tõhusa õiguskaitsevahendiga, mida kaebajad peavad konventsiooni artikli 35 lõike 1 kohaselt kasutama (vt *mutatis mutandis Januškevičienė vs. Leedu*, nr 69717/14, punktid 58–62, 3. september 2019); see kehtib seda enam, et praeguses kohtuasjas ei lähe EIK sellisest lahendusest kaugemale. EIK tuvastab vastustajariigi positiivse kohustuse rikkumise ja kohustab vastustajariiki mõistma kaebaja kasuks välja hüvitise mittevaralise kahju eest. Kahtlen, kas EIK saab jätta tähelepanuta samale tulemusele viia suutvaid riigisiseseid õigusvahendeid nende tulemusetuse tõttu. Vastupidine seisukoht seaks sisuliselt kahtluse alla konventsiooni alusel toimuva kaebuste menetlemise tõhususe.

Seega oleks enamus pidanud kaaluma, kas riigi vastu esitatud kahjunõue süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seaduse alusel oleks pakkunud kaebajale tõhusat õiguskaitsevahendit ebapiisava menetlusliku kaitse eest tema isa vastu algatatud kriminaalmenetluses. EIK-i väljakujunenud kohtupraktika kohaselt lasub õiguskaitsevahendi tõhususe ja kättesaadavuse tõendamiskoormis riigil (vt *Molla Sali vs. Kreeka* [suurkoda], nr 20452/14, punkt 89, 19. detsember 2018; *Mocanu jt*, viidatud eespool, § 225; *Dalia vs. Prantsusmaa*, 19. veebruar 1998, punkt 38, Reports of Judgments and Decisions 1998-I; *McFarlane vs. Irimaa* [suurkoda], nr 31333/06, punkt 107, 10. september 2010, ning *Vučković jt*, viidatud eespool, punkt 77). Riik peaks olema võimeline tooma õiguskaitsevahendi tegeliku tõhususe kohta näiteid riigisisisest kohtupraktikast. Eelkõige peab riik konkreetsete näidete abil tõendama õiguskaitsevahendi piisavat kindlust olukorras, kus ta väidab, et kaebaja oleks saanud riigisisestes kohtutes tugineda vahetult konventsioonile (vt *Slavgorodski vs. Eesti* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 37043/97, EIK 1999-II).

Praeguses kohtuasjas ei ole riik suutnud tõendada süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadusel põhineva menetluse tõhusust konventsiooni artiklitest 3 ja 8 tulenevate riigi positiivsete kohustuste väidetava rikkumise korral. Selle seaduse § 7 lõikes 1 on sätestatud, et kui menetleja rikub süüliselt menetlusõigust ja põhjustab seeläbi isikule kahju, on isikul õigus nõuda sellise kahju hüvitamist. Ei ole selge, kas see säte kohaldub ka konventsiooni rikkumisele. Ehkki riik väitis, et riigisisised kohtud peavad konventsiooni põhimõtteid arvesse võtma, tunnistas ta, et siiani ei olnud ühtegi kohtuasja, milles oleks väidetud, et kriminaalmenetluse normide rikkumine oli vastuolus konventsiooni artiklitest 3 ja 8 tulenevate riigi positiivsete kohustustega. Seetõttu ei ole riik täitnud temal lasuvat koormist tõendada, et kaebajale oli praeguses kohtuasjas kättesaadav asjakohane ja tõhus õiguskaitsevahend. Enamus oleks võinud oma seisukohta põhjendada just sellega. Selline seisukoht annaks vastustajariigile stiimuli laiendada riigisiseste õiguskaitsevahendite ringi sellistes kohtuasjades, kus on esitatud väiteid positiivsete õiguste rikkumise kohta, ja tugevdaks seega subsidiaarsust kui konventsiooni süsteemi aluspõhimõtet.